

המרסלייזה

הוא היה מין אפס ואין: נשמה של שפן וכושר-סבל חסר בושה של בהמת עבודה. כאשר הגורל הלץ והמרושע זרק אותו אל שורותינו השחורות, צחקנו כמשוגעים: הרי קורות לפעמים שגיאות מצחיקות, בלתי הגיוניות כאלה. והוא - הוא בכה, כמובן. בחיים עוד לא פגשתי בן-אדם עם כלי-כך הרבה דמעות, שירדו בשמחה כזאת - מהעיניים, מהאף, מהפה. ממש ספוג מלא מים שנמעך באגרוף. בשורות שלנו ראיתי גברים בוכים, אבל הדמעות שלהם היו אש, שממנה חיות טרף נמלטו. מדמעות גברים אלה הזדקנו הפנים והעיניים הצעירו: כמו לבה, הפורצת מגרעינה המלוכנ של האדמה, הן השאירו חותמות צריבה בלתי-נמחות וקברו תחתן ערים שלמות של מאוויים ושל דאגות קטנות שהיו לאין. ואצלו, כשהוא פרץ בבכי, רק האף האדים, וגם הממחטה נרטבה. באמת, הוא ייבש אותה אחר-כך על חבל, שאם לא כן מניין יכול היה להשיג ממחטות רבות כלי-כך?

ובכל אותם ימים של גלות הוא נגרר אחרי המנהלים, אחרי כל המנהלים, אחרי כל מי שרק היה ואחרי מי שיכול היה להמציא, כרע על הברכיים, בכה, נשבע שהוא חף מפשע, התחנן שירחמו על נעוריו, הבטיח בהן צדק שאף פעם בחיים הוא לא יפתח את פיו אלא לתחנונים ותשבחות. והם צחקו לו, כשם שצחקו אנו, וכינו אותו בשם "חוזרירון אומלל", וצעקו אליו:

- היי, אתה, חוזרירון אומלל!

והוא נענה בצייטנות לקריאה: בכל פעם חשב לשמוע את הבשורה על שיבה למולדת - ואילו הם רק התלוצצו. הם ידעו, כפי שידענו אנו, שהוא אינו אשם, אך בייסוריו הם חשבו להפחיד חוזרירונים אומללים אחרים - כאילו הם לא מספיק פחדנים גם כך.

- גם אלינו הגיע רדוף פחד חייתי מן הברידות, אך פנינו היו חמורות ואטומות, ולשווא חיפש הוא את המפתח. באיבוד עשתונות היה קורא לנו "חברים וידידים יקרים" ואנו הנענו בראשינו ואמרנו: "שים לב, עוד ישמעו אותך!".

והוא הרשה לעצמו להציץ בדלת, החוזרירון האומלל הזה. נו, אפשר היה להתאפק ולשמור על רצינות! ואנחנו צחקנו בקולות שנגמלו מלצחוק, והוא, מעודד ומנוחם, בא לשבת קרוב יותר וסיפר ובכה על ספריו האהובים שנשארו על השולחן ועל אמו ואחיו, שהוא לא יודע אם הם חיים או שכבר מתו מפחד ומגעגועים.

לקראת הסוף גירשנו אותו.

כשהתחילה שביתת הרעב, אחז אותו פחד - פחד מצחיק כל-כך, שאין לתאר במלים. הרי הוא אהב מאוד לאכול, החורזירון המסכן, והוא פחד מאוד מהחברים היקרים, וגם פחד מאוד מהמנהלים: באיבוד עשתונות שוטט בינינו ותכופות קינח בממחטה את מצחו, שנרטב ממשוהו - דמעות או זעה. ובהיסוס שאל אותי:

- אתם תצומו הרבה זמן?

- הרבה, עניתי לו בחומרה.

- ולא תאכלו משהו בסתר?

- האמהות ישלחו לנו עוגיות - עניתי לו ברצינות.

הוא הסתכל בי בחוסר אמון, הניד בראשו, נאנח והלך. ולמחרת הופיע לו שוב,

ירקרק מפחד, כמו תוכי:

- - חבר חביב! גם אני אצום יחד אתכם.

והיתה תשובה משותפת:

- תצום לך לבד.

והוא אמנם צם! אנחנו לא האמנו, כמו שאתם לא מאמינים, חשבנו שהוא אוכל משהו בסתר, וכך חשבו גם המשגיחים. וכאשר לקראת סוף השביתה הוא חלה בטיפוס שנגרם מרעב, רק משכנו בכתפינו: "חורזירון אומלל!" אבל אחד מאתנו, זה שאף פעם לא צחק, אמר בקול קודר:

- הוא חבר שלנו. בואו נלך אליו.

הוא קדח והזהר, ועלובה היתה, כמו שהיו כל חייו, ההזיה המקוטעת הזאת. הוא דיבר על ספריו האהובים, על אמא ועל האחים; הוא ביקש עוגיות ונשבע שאינו אשם, וביקש סליחה. ולמולדת קרא, קרא לצרפת היקרה - הו, קללה עליך, לב אנוש חלש! את נפשו שיסע לבתרים בקריאה הזאת: "צרפת היקרה!"

כולנו היינו באוהל כאשר הוא מת. ההכרה חזרה אליו לפני המוות, והוא שכב בשקט, כל-כך קטן, חלש כזה, ובשקט עמדנו אנו, חבריו. וכולנו, כולנו עד אחד, שמענו איך הוא אמר:

- כשאני אמות, תשירו את המרסלייזה.

- מה אתה מדבר! - צרחנו אנו, מתחלחלים משמחה ונרתחים מכעס.

- והוא חזר:

- - כשאני אמות. תשירו למעני את המרסלייזה.

ובפעם הראשונה זה קרה שענינו היו יבשות ואילו אנו - אנו בכינו, בכינו כולנו עד אחד, וכמו אש שנמלטות ממנה חיות טרף בערו דמעותינו.

הוא מת, ואנו שרנו את המרסלייזה. בקולות צעירים וחזקים שרנו את שיר החירות הגדול, והאוקיינוס חזר וענה על שירנו בקול נורא וקצף נחשולי גליו נשא אל צרפת היקרה גם את הפחד החיוור וגם את התקוה האדומה מדם. והוא הפך אצלנו לדגל תמיד - אותו אפס ואין עם גוף של שפן ושל בהמת עבודה ועם נפש גדולה של בן-אדם. על הברכיים בפני הגיבור, חברים וידידים!

אנו שרנו. הביטו עלינו הרובים בנקישות המרושעות של נצרותיהם, ותודי

פגיונותיהם נמשכו באיום אל לבנו - וביתר כוח, ביתר שמחה צלצל השיר בקול רם. בידיהם העדינות של הלוחמים התנופף דומם הקבר השחור.
שרנו את המרסלייזה!

אוגוסט 1905.

הסיפור נדפס לראשונה בשנת 1905 בפרטבורג בקובץ ניז'גורודסקי סבורניק, בתוך סדרת הקבצים שפורסמו על-ידי הוצאת "זנאניה" בעריכתו של מ' גורקי בשנים 1903-1913. קבצים אלה זכו לתפוצה נרחבת: בשנת 1906 הופצו 32,000 עותקים של הקובץ ובשנים שלאחר מכן הגיע מספרם ל-65,000. ההכנסות מהקובץ של 1905 הוקדשו למורי אזור ניז'גורודסקי. בין הכותבים שהשתתפו בהם, בצד גורקי ואנדרייב, היו גם ס' יושקביץ' וד' אייזמן, סופרים יהודים שכתבו ברוסית. במכתב לא מתוארך ברוסית ששלח אורי ניסן גנסין לפלזר, אחד ממכריו בפוצ'פ (לא ברור מהיכן נשלח המכתב) הוא כותב: "זה לא כבר קראתי את המאסף 'זנאניע'. אל נכון נמצא הוא גם אצלכם. הן אנדרייב, חי אלוהים, קטנו עבה ממתני כולם".¹

בספרו על ליאוניד אנדרייב כתב המבקר והחוקר היהודי-רוסי ו' לבוב-רוגאצ'בסקי: "הסיפור 'מרסלייזה' (...) מסתיים באפואיאוזה של הגיבור, הנחבא מאחורי צורתו החיצונית המגוחכת של 'האדם הקטן'. שירה בפרוזה זו הופיעה כאוברטורה לשנים הגדולות המסומנות בצלב אדום בלוח חיי-הכלל הרוסי".² מדוע בחר אנדרייב בחייל צרפתי? מעין תשובה אפשר למצוא במכתב לסופר, המבקר והמתרגם ויקנטי וןסאיב (סמידוביץ') מיולי 1904, שם כתב אנדרייב: "אך יפה האדם - כשהוא אמיץ ומטורף ודורס את המוות במותו. קראת את 'מרסלייזה'? קרועים לגזרים הם הלכו בפריס להציל את החירות ושרו את המרסלייזה. שרו וצעדו, שרו וצעדו. יש בזה משהו מאוד משכנע, מאוד גדול, ולי תמיד קל יותר לעבור לזכרונות עליהם, כאילו מכאן אפשר לגזור את התשובה".³ הסיפור תורגם להונגרית ולרומנית (1905), לבולגרית (1906), לאנגלית (1915) לספרדית (1919) ועוד. תרגם לידיש יוסף חיים ברנר (1907). ברצוני להודות ליוסף גורי על עזרתו בתרגום הסיפור לעברית.

הערות

- 1 אורי ניסן גנסין, כתבים, ספרית פועלים: מרחביה 1946, עמ' 47. המכתב הוא כנראה מתחילת 1904, שכן הסיפור של אנדרייב שאותו מזכיר גנסין בהמשך המכתב הוא "חי וסילי פיבייסקי" שהופיע בתחילת 1904 בקובץ זנאניה הראשון לשנת 1903.
- 2 ו' לבוב-רוגאצ'בסקי, (שתי אמיתות), פרטבורג, 1914, עמ' 63.
- 3 מצוטט בתוך ההערות לסיפור במהדורת כל כתביו של אנדרייב בשישה כרכים, מוסקבה 1990, כרך 2, עמ' 523.